

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZASIADKOWY
63-063 Zielona Góra, ul. Kopernika
Załącznik do Decyzji nr 28.5/14.22.2023
z dnia 14.12.2023

PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH I
RESTAURATORSKICH
KAPLICY I MIESZCZĄCYCH SIĘ W NIEJ EPITAFIÓW
RODZINY VON RABENAU W JASIENIU

mgr Marcin Pechacz

dyplomowany konserwator dzieł sztuki dyplom UMK nr 1400/107331/2007

Wschowa 2023

Marcin Pechacz
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
dyplom nr 1400/107331/2007

Wprowadzenie.

Kaplica rodu von Rabenau usytuowana jest w miejscowości Jasień na cmentarzu zlokalizowanym blisko jej centrum. Datowanie samej kaplicy ustalono na rok 1781, kiedy to nowy właściciel miasta Gotfryd Filip von Rabenau miał zainicjować jej budowę.¹ Obiekt ma prostą formę, jednobryłową, z drzwiami po stronie południowej w płytkim pseudo-ryzalicie i pojedynczymi, małymi oknami po stronach wschodniej i zachodniej. Krypta grobowa pokrywa się z obrysem części nadziemnej a wejście do niej mieści się w centralnej części podłogi obiektu. Zadaszenie stanowi czterospadowy dach kryty dachówką typu karpiówka, kładzioną w łuskę, do którego więźby mocowana jest deskowana podbitka tworząca strop wnętrza. Elewacja tynkowana, nie posiada zdobień, poza profilem gzymsu koronującego i lizenowo uwydatnionymi narożnikami, prostym cokołem i wspomnianym pseudo-ryzalitem wejścia.

Mieszczące się we wnętrzu epitafia należą do Emilie Therese von Rabenau (zm. w 1876r.), Juliusa Balthasara von Rabenau (zm. w 1877r.), Augusta Eduarda i Henricha Ludwiga von Rabenau (zm. w 1869r. i 1870r.), Hedwiga, Arthura i Louisa von Rabenau (zm. w 1864r.). Wszystkie cztery są wykonane z piaskowca w podobnych sobie klasycystycznych formach architektonicznych.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń.

Budowla nie użytkowana, obecnie zabezpieczona przez miasto poprzez zamknięcie drzwi nosi ślady aktów wandalizmu, czego efektem jest dewastacja krypty grobowej i zgromadzenie we wnętrzu różnego rodzaju śmieci. Pokrycie dachu jest niekompletne, posiada ubytki pojedynczych dachówek oraz gąsiorów, nosi ślady minionych napraw z użyciem zaprawy do osadzania gąsiorów. Forma dachówek produkowanych fabrycznie wskazuje na historyczny lecz nie pierwotny rodzaj pokrycia z pierwszej ćwierci XXw. We wnętrzu znaleziono kilka pojedynczych dachówek karpiówek wyrabianych ręcznie, przypuszczalnie stanowiących pierwotny materiał pokrycia dachu. Więźba zachowana w całości jest zawilgocona, posiada obszary porażone biologicznie (przez grzyby oraz drewnojady). Elewacja w minionych dekadach była odnawiana poprzez uzupełnienie ubytków tynkarskich w zaprawie o spoiwie z udziałem cementu, przechodzącej w całościową zacierkę, na części z nadaną później fakturą typu baranek. Całość (jednakowo z detalem) malowana jest obecnie w różu. Stan zachowania obecnych wypraw zdradza zawilgocenie wodami

1 Bartosz Idryjan, *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego, wpisanego do rejestru zabytków nr 8896*, 2019r.

podciągany z gruntu, mają miejsce wykwyty solne i ogniska destrukcji w przyziemiu. Partia cokołowa dołana została wtórnie z zaprawy o widocznym, znaczącym udziale spoiwa cementowego, obecnie jest poodspajana, spękana, tworzy kieszenie gromadzące spływającą po elewacji wodę deszczową wzmagając zawilgocenie. W oknach kraty w formie z okresu międzywojennego powierzchniowo skorodowane. Same okna posiadają stolarkę mocno zawilgoconą i zagrzybioną, w złym stanie, zachowane jest pierwotne okno wschodnie, zachodnie jest wtórne, nam współczesne. Zachowane są, chociaż w złym stanie drzwi wejściowe. Stolarka skrzydeł jest w większości kompletna, z drobnymi ubytkami w dolnej partii i w zakresie okuć (brak klamek, zamka). Niezachowane jest nadświetle, zaślepione obecnie deskami. Powierzchnia stolarki pokryta jest nawarstwieniami malatur, z których widoczne są zdecydowanie wtórne, nam współczesne. Warstwy malarskie głęboko zdegradowane, szczególnie po stronie zewnętrznej nie tworzą szczelnej powłoki, łuszczą się, odsłaniają surowe drewno. Wnętrze posiada historyczną wyprawę, bieloną, zachowaną powyżej połowy wysokości. Deskowanie stropu niekompletne jest w części zerwane (część z desek pozostaje we wnętrzu), nosi wyprawy malarskie, widoczną ostatnią w bieli. Posadzka wyłożona z cegieł na płask posiada w swojej centralnej części prostokątne wejście do krypty z ramą z belek drewnianych. Belki te są głęboko zdestruowane, zagrzybiałe w bardzo złym stanie zachowania. Krypta w części zagruzowana nosi ślady zniszczeń i rabunków, widoczne są w niej pozostałości trumien, pozostaje nierozpoznana. Głównym problemem obiektu jest obok opisanych zniszczeń jego zawilgocenie pochodzące z gruntu oraz wód opadowych nie odprowadzanych w żaden sposób od obiektu.

Epitafia zachowane są w stanie kompletnym z obtłuczeniami i ubytkami koncentrującymi się na profilach, szczególnie dolnych gzymsów. Sposób opracowania powierzchni wymaga rozpoznania w trakcie prac, obecnie piaskowce zamalowano w całości farbą olejno-ftalową, co stanowi największy problem konserwatorski.

Cele i założenia prac konserwatorskich i restauratorskich.

Celem prac konserwatorskich i restauratorskich jest zachowanie obiektu z odtworzeniem części z zdestruowanych jego elementów, poprawa jego stanu technicznego, zahamowanie procesów destrukcyjnych i odtworzenie jego pierwotnej wartości estetycznej.

Program prac konserwatorskich i restauratorskich w zakresie kaplicy.

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektu przed rozpoczęciem prac.
2. Wykonanie napraw konstrukcji dachu wraz z koniecznymi wymianami lub wzmocnieniami więźby. Należy zachować istniejącą konstrukcję a konieczne wymiany wykonać zachowując pierwotne rozwiązania konstrukcyjne, łączenia ciesielskie kształty i materiał belek. Drewno należy zabezpieczyć przeciw ogniowo oraz przeciw owadami i grzybami preparatem nie zmieniającym jego barwy.
3. Dachówki należy zachować uzupełniając przy przekładaniu dachówkami historycznymi o tej samej formie i barwie. Gąsiory należy oczyścić z zapraw i ułożyć na nowo na suchu, uzupełniając brakujące oraz zastępując wtórne o odmiennej formie historycznymi lub wykonanymi na wzór historycznych z obiektu. Przed ponownym ułożeniem odzyskany materiał ceramiczny pokrycia należy oczyścić z nawarstwień (porostów i zanieczyszczeń nieorganicznych) zmywając wodą pod kontrolowanym ciśnieniem, przegrzaną parą wodną i wspomagając działanie chemicznie np. poprzez zmycie około 3-5% roztworem kwasu fluorowodorowego (zmywanego obficie wodą po kilku minutach działania).
4. Odgrzybienie murów, konstrukcji ciesielskiej i stolarek poprzez naniesienie metodą natryskową środka grzybobójczego opartego na fungicydach, nie powodującego zmian barwnych i nie wprowadzającego soli rozpuszczalnych w wodzie (np. Akurit APE lub inny równoważny).
5. Dezynsekcja drewna z działaniem zapobiegającym za pomocą naniesienia preparatów nie powodujących przebarwień (np. Per-xil lub inny równoważny).
6. Wnętrze krypty należy posprzątać z zalegających śmieci i gruzu, Pozostałości pochówków należy uporządkować z udziałem archeologa. Elementy związane z wystrojem (fragmenty detali architektonicznych należy zinwentaryzować i po ich pełnym rozpoznaniu ustalić dalsze postępowanie.
7. Tynki, tak elewacji jak i wnętrza, należy poddać rozpoznaniu konserwatorskiemu w toku badań warstw wypraw i nawarstwień malarskich. Wykonanie odkrywek wypraw i określenie sposobu opracowania oraz składu warstwy pierwotnej w badaniu petrograficznym pobranej próbki. Pobranie próbek warstw malarskich i wykonanie badań laboratoryjnych malatur (również strop).
8. Pobrać należy próbki tynków i cegły w partiach destrukcji do określenia stopnia ich

- zasolenia i ustalenia na tej podstawie dalszego postępowania konserwatorskiego.
9. W przypadku stwierdzenia dużej i średniej zawartości soli rozpuszczalnych w wodzie w tynkach i podłożu należy wykonać zabieg odsalania do rozszerzonego środowiska (min, 2 cykle) i opcjonalnie ustabilizować pozostałe sole w murze poprzez ich neutralizację chemiczną (np. preparatem AntiSulfat prod BauMit lub innym równoważnym).
 10. Wtórne uzupełnienia tynkarskie wykonane w zaprawach z udziałem spoiwa cementowego oraz nie odpowiadające formą rozpoznaną w toku badań a także głęboko zdestruowane strukturalnie i obciążone solami należy usunąć.
 11. Uzupełnienia i rekonstrukcje wyprawy tynkarskiej w zaprawie wapiennej, renowacyjnej, solochłonnej, w barwie i formie wynikającej z badań.
 12. Odtworzenie opracowań malarskich tynków farbami krzemianowymi o wysokiej paroprzepuszczalności (np. Keim Slodalit lub równoważnymi), w kolorystyce wynikającej z badań.
 13. Odtworzenie opracowania malarskiego stropu farbami o drewna o wysokiej paroprzepuszczalności (np. Keim Lignosil lub równoważnymi), w kolorystyce wynikającej z badań.
 14. Posadzkę z cegły należy zachować, uzupełniając ewentualne braki w pierwotnym układzie cegłą pełną dobraną rozmiarem i barwą do oryginału.
 15. Odtworzenie ramy wejścia do krypty z nowych belek dębowych, na wzór oryginału.
 16. Do ramy należy zamocować pokrywę z desek dębowych. Konstrukcję pokrywy i sposób jej mocowania należy ustalić po dokładnym rozpoznaniu śladów na obiekcie lub w przypadku braku możliwości pełnego rozpoznania w oparciu o analogie.

Stolarkę stropu, drzwiową oraz stolarkę pierwotnego okna i kraty okienne należy poddać renowacji:

17. Wykonanie odkrywek konserwatorskich warstw malarskich stolarki stropu, drzwiowej i stolarki wschodniego (pierwotnego) okna a także krat okiennych, pobranie próbek warstw malarskich, a następnie wykonanie ich badań laboratoryjnych.
18. Usunięcie elementów stolarek głęboko zbutwiałych, zdeintegrowanych oraz dodanych wtórnie o niehistorycznych formach (nadświetle drzwi, elementy zamknięcia drzwi, okno zachodnie).
19. Usunięcie przemalowań, warstwy wtórne należy usuwać z poszanowaniem oryginału

chemicznie odpowiednio dobranymi kompozycjami rozpuszczalników, po przeprowadzeniu prób na reprezentatywnych fragmentach przeznaczonych do oczyszczenia. W przypadku krat okiennych przy braku zachowania pierwotnej malatury można kontynuować oczyszczanie metodą ścierną, ręcznie (papiery ścierne, szczotki druciane) i strumieniowo-ścierną (poprzez piaskowanie).

20. Wzmocnienie strukturalne drewna przez nasączenie roztworem żywicy syntetycznej (Paraloid B72 w 10% roztworze w ksylenie, lub równoważnej).
21. Poprawa połączeń poszczególnych elementów w miejscach powstania szczelin i przesunięć, z zachowaniem pierwotnej technologii.
22. Rekonstrukcja na wzór oryginału i wymiana głęboko zniszczonych elementów stolarek w dobranym gatunkowo do oryginału drewnie. Okno zachodnie należy wykonać na wzór zachowanego, wschodniego. Nowe elementy drewniane należy zabezpieczyć profilaktycznie przed żerowaniem owadów bezbarwnego za pomocą naniesienia preparatu biobójczego (Per-xil lub równoważnego). W przypadku stropu należy zachować szerokości pierwotnych desek oraz po ocenie stanu i zabiegach konserwatorskich przywrócić zachowane, zdemontowane deskowania.
23. Uzupełnienie ubytków drewna w zachowanych elementach kitem chemoutwardzalnym o właściwościach mechanicznych zbliżonych do właściwości drewna (wskazane jest użycie kitu Araldite HV/SV 36 do drewna lub równoważnej).
24. Wykonanie uzupełnień i rekonstrukcji stolarskich z odtworzeniem pierwotnych, połączeń i form elementów w drewnie dobranym gatunkowo, gęstością oraz kierunkiem usłojenia do oryginału (całościowa rekonstrukcja okna zachodniego na wzór pierwotnego wschodniego).
25. Rekonstrukcja brakujących i odłamanych elementów krat okiennych na wzór oryginału, z zachowaniem pierwotnej technologii i form, z poprawą mocowań i osadzenia w murze.
26. Zabezpieczenie antykorozyjne elementów metalowych, w tym krat okiennych, środkiem z inhibitorem korozji – taniną (np. gotowym preparatem Cortanin F lub równoważnym).
27. Odtworzenie malatur stolarek okiennych, drzwiowej i stropu oraz krat okiennych w kolorystyce wynikającej z wykonanych badań konserwatorskich.
28. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej z przebiegu i zakończenia prac.

Program prac konserwatorskich i restauratorskich w zakresie epitafiów.

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektów przed rozpoczęciem prac.
2. Wstępne oczyszczenie piaskowców z przemalowań poprzez rozmiękczenie farb gotowymi preparatami do usuwania powłok olejno-ftalowych i zmycie przegrzaną parą wodną, czyszczenie można wspomagać mechanicznie miękkimi szczotkami nylonowymi. Podczas zabiegu należy zwrócić szczególną uwagę i zachować ostrożność ze względu na możliwość występowania pod wtórną powłoką pierwotnych opracowań malarskich, szczególnie w zakresie detali i liternictwa, które w przypadku odnalezienia należy zachować. Zabiegi oczyszczania należy poprzedzić próbami na najmniej eksponowanych powierzchniach.
3. Pobranie próbek kamienia do badań petrograficznych.
4. Pełne oczyszczenie piaskowców z wtórnych nawarstwień i przemalowań. Zabieg oczyszczania należy kontynuować powyższą metodą (pkt 2) zachowując ewentualnie rozpoznane pierwotne opracowania. Oczyszczanie można wspomóc działając kompresami z rozpuszczalników organicznych i roztworu amoniaku (ok. 10%) oraz myciem ciśnieniowym sprężoną wodą, jeśli nie występują w oczyszczanych partiach opracowania pierwotne. Jeśli kamieniarka nie ma w składzie minerałów kalcytowych można do zabiegów oczyszczania dołączyć zmywanie ok 5% roztworem kwasu fluorowodorowego (wg potrzeby), z obfitym zmyciem po takim zabiegu powierzchni wodą. W uzupełnieniu lub alternatywnie zabieg oczyszczania można wykonać metodą z zastosowaniem lasera, konieczne jest wykonanie prób skuteczności metody w tym przypadku, przed jej zastosowaniem.
5. Uzupełnienia kamieniarki, należy je wykonać w kamieniu sztucznym, zaprawami dobranymi strukturą, barwą i wytrzymałością do oryginału, zachowując zasadę obniżenia wytrzymałości i zwiększenia porowatości materiałów wtórnych. Większe ubytki kamieniarki uzupełnić w formie fleków w kamieniu naturalnym, dobranym odpowiednio do oryginału.
6. Ewentualnie rozpoznane partie o naruszonej strukturze, należy wzmocnić strukturalnie preparatami na bazie estrów etylowych kwasu krzemowego (np. KSE prod Remmers lub równoważnymi), bez efektu hydrofobowego.
7. Rozpoznane, pierwotne malatury należy zabezpieczyć i zrekonstruować, postępowanie należy zaplanować po ich identyfikacji w toku prac.
8. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej z przebiegu i zakończenia prac.